

عقلانیت / عقلانیت ایمانی (ش.ش / جا.ش

(.../

عقلانیت ایمانی یعنی هماهنگ بودن یک امر با اصول موضوعه عقل (بدیهیات و فطریات عقل عملی و نظری) و اسلام (متن دین، باورها، ایمان و تجارب دینی) ^۴ عقلانیت ایمانی به عبارت عام تر، عقلانیت عبارت است از اینکه: یک رفتار، دیدگاه، توصیه، راهکار و... مورد تأیید عقل باشد (عقل، در تولید آن کارسازی تاییدی و مباشر، داشته باشد) اما پرسش این است که در اینجا مراد از «عقل» چیست؟ برخی از جوامع، امری را عقلانی می دانند و برخی دیگر نه. برای رهایی از این گرفتاری می توان:

^{۴۴}۱ عقلانیت را پدیدارشناختی تعریف کرد: عقلانیت یعنی آن شیوه از خردورزی و یک نظام فکری که توسط آن، یک جامعه، اموری را سزاوار و درست یا نادرست می داند.

^{۴۴}۲ آن را مطابق مصداقی از کلیت بالا تعریف کنیم: عقلانیت یعنی هماهنگ بودن یک امر با اصول موضوعه عقل (بدیهیات و فطریات عقل عملی و نظری) و اسلام (متن دین، باورها، ایمان و تجارب دینی)

گاهی مصادیق رفتارها و دیدگاه های عقلانی، در عقلانیت ایمانی و عقلانیت غیرایمانی، ناهماهنگ می شود. مثلاً ممکن است، عقلانیت غیرایمانی، بپذیرد که حضرت ابراهیم علی نبینا و علیه السلام، زن و کودک خردسالش را به بیابان مرگبار و بی آب و علف ببرد (و اگر چه امر الهی را به گوش، شنیده باشد) اما عقلانیت ایمانی اگر چه چنین کاری را تایید نمی کند اما با وجود نص یا حجتی الهی که به آن قائم حتماً آن کار را عقلانی می داند. مومنان، خود نصوص دینی و تجارب دینی را در مکانیسم عقلانیت دخالت می دهند (مثلاً سربریدن ابراهیم مر سر اسماعیل را به دلیل وجود نص عقلانی است و بدون نص، جنایت است) باید توجه داشت که موارد چنینی، اموری استثنائی و مهم اند و افراد نمی توانند با اجتهادات خودخوانده آن را استنباط کنند. این اجتهاد باید در فرآیند جمعی و نخبگانی صورت پذیرد (متخصصان دین)

عقلانی بودن امور، مانند خود معارف دین اجتهاد پذیر و تکررپذیر است. چرا که هم تکرر از جهت ادله و هم از جهت تطبیق مصداق بر عنوان و موضوع حکم در آن سریان می کند. داده های ریزوماتیک و علم الابدان در تشخیص عقلانیت، خیلی موثر است.

در تشخیص عقلانیت اسلامی نباید احساساتی عمل کرد و باید کار را بدست عالمان کم احساس، مومن و بسیار دان سپرد. کم ایمان ها و احساساتی ها و تک ضلعی ها، نباید مجتهد عقلانیت شوند.

بنابراین تعریف عقلانی بودن و تشخیص مصداق عقلانی گاهی بسیار دشوار است. بسیاری از شارحان به دشواری آن توجه کافی نکرده اند.

پانوش

۱. به معنای عقلانی و خردپسند بودن